

שיעור, תואר ראשון, 2 נ"ז  
סמסטר ב', תשע"ז (2016-17)  
יום ב', 12-14, חדר 001

אוניברסיטת תל אביב  
הפקולטה למדעי החברה  
בית הספר למדע המדינה, ממשל ויחב"ל

**התנהגות פוליטית בישראל: מגמות ותהליכי עומק בפוליטיקה הישראלית**  
**(1031-3100-01)**

מרצה: ד"ר רונן מנדלקרן  
[ronen.mandelkern@gmail.com](mailto:ronen.mandelkern@gmail.com)  
שעת קבלה: נפתלי 532, יום ב' 14:00-15:00 (במהלך הסמסטר; בתיאום מראש בחופשות)  
ניתן לתאם שעות קבלה נוספות במייל

עוזר הוראה: מר מאור בוהדנה  
[maorbuadana@mail.tau.ac.il](mailto:maorbuadana@mail.tau.ac.il)  
שעת קבלה: יום ב' 14:00-15:00, נפתלי 533 (חדר מתרגלים)

**כללי ומטרות**

בקורס זה נדון בפוליטיקה הישראלית העכשווית, על גווניה וממדיה השונים, ונעמוד על תהליכים ומגמות מרכזיים שמאפיינים אותה במהלך העשורים האחרונים. הקורס יחבר בין סוגיות נורמטיביות ואמפיריות, ויעמוד על האופנים שבהם ויכוחים אידיאולוגיים, רעיוניים וזהותיים משתקפים במוסדות המדינה השונים, במערכת המפלגתית, בארגוני החברה האזרחית ובדפוסים של השתתפות פוליטית.

הקורס מתחלק לשני חלקים הקשורים זה בזה. במחצית הראשונה נדון בסוגיות יסודיות שהמערכת הפוליטית נדרשת אליהם בשנים האחרונות, תוך שימת דגש על מערכת היחסים הסבוכה בין שלושה "וקטורים" שמניעים את הפוליטיקה הישראלית: רפובליקניות, ליברליות-דמוקרטית ואתנו-לאומיות. במחצית השנייה של הקורס נעסוק בתהליכים שמעצבים מחדש את המסגרת בה פועלת הפוליטיקה הישראלית ואת היחסים המורכבים בין אזרחים, פוליטיקאים, ואלויות אחרות.

**מטלות ומבנה הציון**

1. הגשה בזוגות של שתי עבודות קצרות (30%, 15% כ"א). יש להחליף בן/בת זוג בין העבודות.
2. מבחן מסכם (70%), שיקף את כל ההרצאות ואת כל חומרי קריאת החובה בקורס.

**עבודות קצרות**

- יש להגיש שתי עבודות קצרות, בנות 2-3 עמודים (עד 750 מילים בעברית, עד 1000 מילים למגישים באנגלית). בכל אחת מהעבודות יש להשוות בין שלושה טקסטים שמופיעים ברשימת הקריאה של הקורס (חובה ורשות) לפי בחירתכם. בכל אחת מן העבודות עליכן להציג בקצרה את הטקסטים שנבחרו (אל תקדישו לכך יותר מעמוד / 300 מילים) ואחר כך לערוך דיון משווה בין הטקסטים שנבחרו, על-פי פרמטרים שתבחרו.
- העבודה הראשונה תעסוק בנושאי המחצית הראשונה של הקורס, ובהתאם לכך הטקסטים שניתן לעסוק בהם במסגרתה יהיו אלו שמופיעים תחת שיעורים 2-7. העבודה השנייה תעסוק בנושאי המחצית השנייה של הקורס, ובהתאם לכך הטקסטים שניתן יהיה לעסוק בהם במסגרתה יהיו אלו שמופיעים תחת שיעורים 8-13.
- מועד ההגשה של העבודה הראשונה הוא **24 באפריל 2017**, ומועד ההגשה של העבודה השנייה הוא **5 ביוני 2017**. יש לשלוח את העבודות כקובץ word לעוזר ההוראה באמצעות המייל עד תחילת השיעור שמתקיים בתאריך ההגשה.

## מבנה הקורס ורשימת קריאה

\* הספרים המסומנים ב-@ זמינים באתר "כותר" או באתר המכון לדמוקרטיה ולכן לא יועלו ל-moodle. ספרים שילוו את הקורס שלנו (קריאת רשות):

@ יואב פלד וגרשון שפיר, **מיהו ישראלי**, הוצאת אוניברסיטת תל-אביב (2005).

@ **ספר הבחירות בישראל 2015 / 2013 / 2009** (בעריכת מיכל שמיר ואשר אריאן / גדעון רהט), המכון הישראלי לדמוקרטיה (רק שני האחרונים זמינים באתר המכון).

ספרי רקע מומלצים:

אשר אריאן, **הרפובליקה הישראלית השנייה**, הוצאת אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן (1999).

יצחק גלנור ודנה בלאנדר, **המערכת הפוליטית בישראל**, עם עובד/ספיר/המכון לדמוקרטיה (2013).

### שיעור 1 – פוליטיקה ישראלית עכשווית – ההקשר ההיסטורי

סקירת מאפייני העיקריים של הפוליטיקה הישראלית העכשווית ודיון במשמעותם של "רפובליקניות", "ליברליות" ו"אתנו-לאומיות" בהקשר זה.

קריאה:

@ **שפיר ופלד**, מבוא, בייחוד עמודים 20-9, 37-44

רשות:

@ יואב פלד וגרשון שפיר, "משיח של חלוציות לשיח של זכויות: זהות ואזרחות בישראל", בתוך **חברה במראה** בעריכת חנה הרצוג, הוצאת רמות (2000).

### א. מחצית ראשונה – פוליטיקה

המחצית הראשונה של הסמסטר תתמקד במה שניתן לכנותו כתנועות ומאבקים "פנימיים" בפוליטיקה הישראלית העכשווית, כלומר בתוכן של השיח הפוליטי ושל יחסי הכוח הפוליטיים. החלוקה בין ה

### שיעור 2: רפובליקניות

בשיעור זה נעסוק בתהליכים המרכזיים שמשקפים את ירידת הפוליטיקה הרפובליקנית/קולקטיבית בישראל, תוך בחינה של משמעותיהם במוסד רפובליקני מרכזי - הצבא.

קריאה:

@ **פלד ושפיר**, פרק 7 – סוכנים של שינוי פוליטי

יגיל לוי, **מצבא העם לצבא הפריפריות**, כרמל (2007), עמודים 37-67.

רשות:

דוד אוחנה, **הישראלים האחרונים**, הקיבוץ המאוחד (1998), פרק ראשון.

@ ברוך קימרלינג, **קץ שלטון האחוסלים**, כתר (2001), חלק ראשון.

### שיעורים 3-4: ליברליות

בשיעורים אלו נעסוק במשמעויותיה המורכבות של ליברליזציה פוליטית בישראל, בייחוד בהקשר של ה"סכסוך" ושל שיח הזכויות הפרטיות והקהילתיות.

קריאה:

@ **שפיר ופלד**, פרק 9 – "המהפכה החוקתית"

אמל ג'מאל, **החברה האזרחית הערבית בישראל**, הקיבוץ המאוחד (2017), פרקים 4 ו-6.

@ גיא בן-פורת, **הלכה למעשה: חילוננו של המרחב הציבורי בישראל**, פרדס (2016), "מסקנות".

@ יוסי יונה, **בזכות ההבדל: הפרויקט הרב תרבותי בישראל**, הקיבוץ המאוחד/ון-ליר (2007), פרק 5.

רשות:

@ **שפיר ופלד**, פרק 8 – ליברליזציה כלכלית וחתימה לשלום

אופיר עבו, פני יובל, גיא בן-פורת, "משמאל ל-small? על שקיעתן של מפלגות השמאל הציוני -2009-1992", בתוך: **ספר הבחירות 2009**.

נדים רוחאנא, אמטאנס שחאדה, אריז' סבאע'-ח'ורי, "תפניות בפוליטיקה הפלסטינית בישראל: בחירות 2009", בתוך: **ספר הבחירות 2009**.

ניסים מזרחי, "מעבר לגן ולג'ונגל: על גבולותיו החברתיים של שיח זכויות-האדם בישראל", **מעשי משפט** ד' (2011), עמודים 51-69.

### שיעור 5-6: אתנו-לאומיות

בשיעורים אלו נתמקד בעלייתם של כוחות פוליטיים אתנו-לאומיים בישראל, בתגובתם לליברליזציה הפוליטית ובתחרות הפנימית שהם מקיימים ביניהם.

קריאה:

@ **שפיר ופלד**, פרק 5 – "יום חדש בספר"

@ אשר כהן, "דת ופטריוטיות בין השלמה לניגוד: חזונות ושרם", בתוך **פטריוטיזם: אוהבים אותך מולדת** בעריכת אבנר בן-עמוס ודניאל בר-טל, הקיבוץ המאוחד (2005).

@ יגיל לוי, **המפקד האליון: התאוקרטיזציה של הצבא בישראל**, עם עובד/ספיר (2015), "סיכום: התאוקרטיזציה של הצבא", עמודים 357-381.

נסים ליאון, **המצנפת והדגל: לאומיות-שכנגד בחרדיות המזרחית**, הקיבוץ המאוחד/ון-ליר (2015), פרק 3 – "מחרדה לאומית ללאומנות חרדית".

רשות:

@ יואב פלד, "'אריה שאג, מי לא ירא?' ש"ס והמאבק על הישראליות", בתוך **מזרחים בישראל: עיון ביקורתי מחודש** בעריכת יהודה שנהב, חנן חבר ופנינה מוצפי-האלר, ון ליר/הקיבוץ המאוחד (2003).

@ גל לוי, "ש"ס, השד העדתי והפוליטיקה המזרחית בעקבות בחירות 2013", בתוך **הבחירות בישראל 2013**.

@ אשר כהן ומנחם לזר, "מפלגת שלטון מול מפלגה השואפת להנהגה: הליכוד והבית היהודי בבחירות 2015", בתוך **הבחירות בישראל 2015**.

שיעור 7: רפובליקניות, ליברליות ואתנו-לאומיות לאחר המחאה החברתית

בשיעור זה נבחן את מערכת היחסים בין שלושת "הווקטורים" של הפוליטיקה הישראלית בעקבות המחאה החברתית של קיץ 2011.

קריאה:

אורי רם ודני פילק, "ה-14 ביולי של דפני ליף: עלייתה ונפילתה של המחאה החברתית", **תיאוריה וביקורת** 41 (2013), עמודים 17-43.

@ גייל טלשיר, "'הישראלים החדשים': ממחאה חברתית לבחירות מפלגתיות", בתוך **הבחירות בישראל 2013**.

רשות:

@ אשר כהן, "'משהו חדש מתחיל': הבית היהודי בבחירות 2013 כמפלגת מחנה פתוחה". בתוך **הבחירות בישראל 2013**.

@ דניאל צוקר, "משותפת או מודרת? הרשימה המשותפת בבחירות 2015", בתוך **הבחירות בישראל 2015**.

## **ב. מחצית שנייה: אנטי-פוליטיקה (רשימת הפריטים לא סופית)**

המחצית השנייה של הסמסטר תוקדש לדיון בתהליכים ש"עוברים על" הפוליטיקה הישראלית בעשורים האחרונים, כלומר במגמות של שינוי באופי ובמבנה הפוליטיקה הישראלית ושל ערעור ויצירת אלטרנטיבות לפוליטיקה.

שיעורים 8-9: פוליטיקאים ואזרחים

דיון במערכת היחסים המשתנה בין אזרחים לבין מפלגות פוליטיות ופוליטיקאים.

קריאה:

@ אורית גלילי-צוקר, **הטל-פוליטיקאים: מנהיגות פוליטית חדשה במערב ובישראל**, הוצאת רמות (2004), פרקים 1 ו-9.

@ עופר קניג ואור טוטנאור, "היחלשות המפלגות המצרפיות הגדולות האם ישראל היא מקרה קיצוני?", בתוך **הבחירות בישראל 2015**.

@ יעל ישי, **בין גיוס לפיוס: החברה האזרחית בישראל**, כרמל (2003), "מסקנות - האם החברה בישראל מתאזרחת?".

@ ניר אטמור וזן פרידברג, **מצביעים או לא מצביעים? ההשתתפות בבחירות לכנסת** (מחקר מדיניות 106), המכון הישראלי לדמוקרטיה (2016).

רשות:

@ תמיר שפר, "איכות חברי הכנסת והצלחה תקשורתית ופוליטית: כוחה של המיומנות התקשורתית הכריזמטית", בתוך **תקשורת ופוליטיקה בישראל**, בעריכת דן כספי, הקיבוץ המאוחד/ון-ליר (2007).

@ שחף זמיר וגדעון רהט, "פרסונליזציה פוליטית במרשתת: מפלגות ופוליטיקאים בבחירות 2015", בתוך **הבחירות בישראל 2015**.

@ אמטאנס שחאדה, "הצבעה כביטוי לאינטרס קולקטיבי המצביעים הערבים בבחירות 2013", בתוך **הבחירות בישראל 2013**.

#### שיעורים 10-11: פוליטיקאים ואליטות אחרות

דיון ביחסים המורכבים שמקיימת המערכת הפוליטית עם המערכת המשפטית מזה ועם הביורוקרטיה מזה.

קריאה:

יצחק גל-נור, "על המשפוט של החיים הציבוריים בישראל", **משפט וממשל**, תשס"ד.

@ קרן וינשל-מרגל ומיכל שמיר, "'כבוד השופטים' תחזיקו אותנו": הדינמיקה הפוליטית של הזכות להיבחר בדמוקרטיה הישראלית", בתוך **הבחירות בישראל 2013**.

ניסים כהן, "כוחה של מומחיות? על יחסי הגומלין בין פוליטיקאים לפקידים ושקיפות בתהליך התקצוב, ועל אגף התקציבים באוצר ומדיניות הבריאות בישראל", **בטחון סוציאלי** 91, 2013.

רשות:

מנחם מאוטנר, "מה קרה כאן למן שנות השבעים? ביקורת ספרים: דניאל פרידמן, הארנק והחרב — המהפכה המשפטית ושבירה" (מומלץ גם לקרוא את הספר נשוא הביקורת — קיים באתר "כותר")

@ גד ברזילי, "פרלמנטריזם ויריבו: הפוליטיקה של המשפט הליברלי", בתוך חנה הרצוג (עורכת), חברה במראה (2000).

אבי בן בסט ומומי דהן, **מאזן הכוחות בתהליך התקצוב**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה (2006).

#### שיעורים 12-13: שחיתות, משילות ועתיד הפוליטיקה הישראלית

האם הפוליטיקה הישראלית מושחתת ומקולקלת מיסודה והאם צריך וניתן לתקן אותה באמצעות שינוי שיטת הממשל?

קריאה:

דורון נבות, **שחיתות פוליטית בישראל**, המכון הישראלי לדמוקרטיה (2012), עמודים 451-467.

יוסי שיין, **שפת השחיתות בישראל**, דביר (2010), מבוא, עמודים 15-58.

דוד נחמיאס, "משבר המשילות בישראל"